

Jaromír Krško (Banská Bystrica)

ANTROPONYMÁ AKO MOTIVANTY TERÉNNYCH NÁZVOV A HYDRONÝM

Problematika motivácie je základnou vecou analýzy toponyma pri zostavovaní toponomastikonov bez ohľadu na to, či sledujeme analýzu pomenovaní jednotlivých onymických bodov alebo len pomenovaní ako takých.

Pri spracúvaní slovenskej hydronymie v rámci projektu Hydronymia Slovaciae sme sa už v začiatkoch práce zamýšľali nad funkciou antroponým, ktoré sú súčasťou niektorých hydroným. V porovnaní s terénnymi názvami je uplatnenie antroponyma ako motivantu odlišné. V tomto príspevku by sme preto radi upriamili pozornosť na porovnanie funkcií antroponyma ako motivanta pri terénnych názvoch a hydronymách.

Bázovým materiálom pri popise funkcií antroponým ako motivantov terénnych názvov sú toponymá spracované v monografii terénne názvy z Muránskej doliny¹⁾. V rámci toponymie Muránskej doliny (celkovo išlo o 5 gemerských obcí – Muránska Huta, Muránska Lehota, Muráň, Muránska Dlhá Lúka a Revúca) sme zaznamenali a spracovali niekoľko desiatok terénnych názvov motivovaných antroponymom. Spracovanie relatívne malého územia zároveň umožňuje venovať pozornosť aj dokladom (historickým alebo súčasným) o výskyte príslušných antroponým vyskytujúcich sa v miestnej toponymii. Pre spracovanie celonárodnej toponymie sú preto ako zdroje terénnych názvov vhodné monografie analyzujúce menšie územie (regionálne monografie, dizertačné práce, diplomové práce a pod.), pretože v nich je priestor aj na dokladovanie antroponým obsiahnutých v terénnych názvoch.

Terénne názvy utvorené sufixálnou deriváciou z osobných mien sú v súbore názvov skúmaných obcí hojne zastúpené²⁾. Aktívne fungujú vo všetkých toponymických funkciách – presne identifikujú a lokalizujú jednotlivé geomorfologické objekty a niekedy vystupujú ako jeden z názvov polyonymického radu³⁾.

Existenciu jednotlivých osobných mien sme zisťovali v publikáciách zaoberajúcich sa históriou tohto regiónu napr. B. Ila, Gömör megye, zv. II. – IV. (1944, 1946, 1969), G.

---

¹⁾ J. Krško, Terénne názvy z Muránskej doliny, Banská Bystrica 2001.

²⁾ Podobný jav konštatovala aj L. Olivová-Nezbedová v štúdiu Pomístní jména v Čechách vzniklá sufixální derivací z onym. In: M. Majtán (ed.), Aktuálně úlohy onomastiky z hlediska jazykové politiky a jazykové kultúry, Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie, Bratislava 1989, s. 299 – 304.

³⁾ Napr. lúka v Revúcej má názov Árvaiška, ale aj Jankovia jema. Časť revúckeho hámra nazývaného Friše, obsahuje aj pôvodný terénny názov Bartová.

Frák, Baníctvo v Železníku (1987), štúdie J. Orlovského uverejňované v časopise *Obzor Gemera*. Veľké množstvo dokladov miestnych antroponým sme získali z cirkevných vizitačných protokolov. Problematické bolo zisťovanie osobných mien, ktoré figurovali v terénnych názvoch, ale neboli uvedené v zoznamoch príslušnej obce. Špecifickým druhom terénnych názvov odvodených z osobných mien boli tie, ktoré vznikli z prezývky majiteľa. Analyzovať takýto názov bolo možné len na základe vysvetlenia informátorov, ktorí si pamätali motiváciu prezývky.

Pri triedení terénnych názvov, ktoré vznikli sufixálnou deriváciou z osobných mien ich možno rozdeliť do troch skupín⁴⁾. Do I. skupiny sme zaradili terénne názvy v substantívnej podobe, II. skupinu tvoria adjektívne tvary, ktoré vznikli elipsou (presnejšie univerbizáciou – substantivizáciou) a do III. skupiny sme zaradili adjektívno-substantívne tvary (združené pomenovania). V rámci týchto skupín rozoznávame a) tvary v nominatíve, b) v predložkovom páde s predložkami *na*, *v*, c) v predložkovom páde s predložkami (okrem predložiek *na*, *v*) označujúcimi priestorové vzťahy pomocou iného (významnejšieho) onymického bodu – ide o relačné terénne názvy.

Príklady na jednotlivé terénne názvy utvorené z antroponým⁵⁾:

I. Terénne názvy v substantívnej podobe:

a) substantívne tvary v nominatíve: *Krajcuľa*, *Šajťarka*, *Slováška*, *Gajdálka*, *Leštáška*, *Papeška*, *Antalíška*, *Árvaiška*, *Bandiška*, *Kuncírka*, *Bodnárka*, *Ganajka*, *Šturmánka*;

b) v predložkovom páde s predložkami *na*, *v*: *Na Beňovo*, *Na Profantku*;

c) v predložkovom páde s predložkami (okrem predložiek *na*, *v*): *Ponad Valašteka*, *Pred Baka*, *Pred Davida*, *Za Bekeša*, *Za Bekeša*, *Poza Laca*, *Za Hedeša*, *Za Hevedera*, *Za Matajzó*, *Za Valenta*.

II. Adjektívne tvary vzniknuté univerbizáciou – substantivizáciou:

a) adjektívne tvary v nominatíve: *Bombova*, *Tarčova*, *Burakova*, *Galova*, *Belkovo*, *Borákovo*, *Brejácko*, *Maretkino*, *Bokorovo*, *Bordziková*, *Čižmáriková*, *Ivová*, *Ružáni-hovo*, *Bagačková*, *Hódošovo*, *Bartová*;

b) v predložkovom páde s predložkami *na*, *v*: *Na Ferancovej*, *Na Ondrovom*, *Na Šendovom*;

c) v predložkovom páde s predložkami (okrem predložiek *na*, *v*) označujúcimi priestorové vzťahy pomocou relačného onymického bodu. Tento druh terénnych názvov sme nezaznamenali.

III. Adjektívno-substantívne tvary:

a) adjektívne tvary v nominatíve: *Čižmarova zahrada*, *Davidovo zahradi*, *Hlodakovo sadi*,

---

⁴⁾ Rozdelenie čiastočne vychádza z príspevku L. Olivovej-Nezbedovej, o. c. v pozn. 2, s. 299, ktorá terénne názvy derivované z antroponým delí na dve skupiny a ďalej člení len I. skupinu. Také isté členenie je však vhodné pre všetky skupiny terénnych názvov.

⁵⁾ Ide len o výber terénnych názvov. Podrobnejšie sú tieto toponymá rozpisané v monografii *Terénne názvy z Muránskej doliny* (J. Krško, o. c. v pozn. 1, s. 36 – 41).

Homolova zahrada, Kohárova barina, Macova poľanka, Miškova poľanka, Kiňov predok, Sujová koliba, Barátová úboš, Fábriovo rovienky, Janidlov vrch, Klincou kút, Vavrekova rochoť, Hódošov les, Serov prialoch, Frákovské lúky, Markovickín kút;

b) v predložkovom páde s predložkami *na, v*: *Na Belkovom vrchu, Na Krajšov vršok;*

c) v predložkovom páde s predložkami (okrem predložiek *na, v*) označujúcimi priestorové vzťahy pomocou iného (významnejšieho) onymického bodu: *Za Hankovó chyžkó, Nad Šramkovim hámrom, Za Královou záhradou.*

Terénne názvy utvorené z antropónym patria medzi toponymá posesívneho typu⁶⁾. Posesivita ako motivácia toponyma je vyjadrená primárne v jeho forme, napriek tomu, že sa týka len vedľajšieho člena menšej štruktúry. Ale terénny názov ako celok má zloženú motiváciu. Vlastnícky vzťah nemusí byť vyjadrený len dvojčlenným terénnym názvom, ale toponymá (ako prirodzená súčasť slovnej zásoby) z ekonomických dôvodov podliehajú v komunikácii univerbizácii (pozri vyššie). Takto vznikli terénne názvy *Krajcuľa, Šajťarka, Kuncírka, Bodnárka, Ganajka, Šturmánka* (pôvodne asi **Krajcova lúka, *Šajtiarova lúka, *Kuncírova lúka*, prípadne **Bodnáro-va hora* atď.). V terénnom názve je antroponym primárnym motivantom.

Pri výskume hydronymie Hrona sme zistili vyše 1400 pomenovaných onymických objektov tečúcich i stojatých vôd, vodopádov a prameňov. Počet hydronym motivovaných antroponymom (resp. toponymom, ktoré bolo motivované antroponymom) bol v povodí Hrona vyše 300. Podiel takýchto hydronym bol z celkového počtu tvorby hydronym približne 21%.⁷⁾

Vo všeobecnosti možno povedať, že hydronymá tohto typu sa vyskytujú častejšie v geomorfologicky členitejších oblastiach a pomenúvajú menšie (kratšie, alebo menej významné) vodné toky. Výnimku tvoria len pomenovania potokov a riek, ktoré boli motivované osadnými názvami patronymického charakteru. Táto poznámka nás nutne posúva k úvahám, aké je postavenie antroponyma ako motivanta v hydronymii, v porovnaní s terénnym názvom.

Hydronymá motivované antroponymom majú sekundárnu (nepriamu) motiváciu, pretože ide o sprostredkovanú motiváciu cez terénny názov. Napriek tomu, že

---

⁶⁾ Posesivite a posesívnym toponymám a posesívnej literárnej toponymii v ostatnom čase venuje pozornosť A. Gerľaková vo viacerých štúdiách – napr. Odras posesívnych vzťahov v toponymii odvodených od osobných mien. In: A. Gerľaková (ed.), Zborník mladých filológov Univerzity Mateja Bela, III., Banská Bystrica 2004, s. 33 – 41; Posesívny vzťah vyjadrený formou genitívu. In: J. Tatár (ed.), *Studia Slovaca*, Banská Bystrica 2004, s. 237 – 242 atď.

⁷⁾ Podobné percentuálne zastúpenie pri tvorbe (resp. motivácii) hydronym zaznamenali aj ostatní bádatelia na Slovensku – J. Hladký, *Hydronymia povodia Nitry*, Trnava 2004; J. Krško, *Hydronymia povodia Turca*, Banská Bystrica 2003; Ľ. Sičáková, *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej*, Prešov 1996; M. Majtán – P. Žigo, *Hydronymia povodia Ipľa*, Bratislava 1999 a ďalší.

pomenovanie obsahuje antroponymum, z čoho by sme mohli a priori usudzovať o posesívnom vzťahu, v hydronyme nie je vyjadrený vlastnícky vzťah. Príčinou je spomínaná sekundárna motivácia. Hydronymum *Botkovský potok* nepoukazuje na fakt, že ide o potok patriaci Botkovi, *Budáčov jarok* nepatrí Budáčovi, *Piačkov potok* Piačkovi, *Tomov potok* Tomovi atď. Sekundárna motivácia vyjadruje, že názov potoka obsahujúci antroponymum preteká územím majiteľa, ktorého meno je obsiahnuté v terénnom názve. *Botkovský potok* bol motivovaný tým, že preteká cez územie nazývané *Botkovo*, *Budáčov jarok* preteká cez terénny objekt *Budáčovo*, *Piačkov potok* tečie cez *Piačkovu dolinu*, *Tomov potok* preteká cez *Tomov štál*...

Hydronymá motivované toponymami⁸⁾ posesívneho charakteru môžu mať rozličnú formu – od totožnej formy s toponymom (motivantom) až po formu poukazujúcu priamo na hydronymum (obsahujúce apelatívne členy viažuce sa na hydronymiu).

I. Hydronymá totožné s formou motivujúceho terénneho názvu (ďalej TN):

a) Hydronymá úplne totožné s formou motivujúceho TN (vrátane apelatívnych členov poukazujúcich na iné onymické sústavy – najmä na oronymiu): *Balkova dolina*, *Berian dolina*, *Fajtov salaš*, *Hatiarova dolina*, *Jánov grúň*, *Kolesárová jama*, *Bohušov laz*, *Saková dolina*, *Valova dolinka*, *Zacharova jama*, *Zvarova jama*, *Žiadova dolina*. Tieto hydronymá sú problematické v komunikácii, pretože žiadna (najmä apelatívna) zložka názvu nepoukazuje na hydronymum. Onymická platnosť sa musí zvýrazniť kontextom.

b) Hydronymá totožné s formou motivujúceho TN s elidovaným apelatívnym členom. Elipsa apelatíva má výhodu v tom, že ak ide o objekt „ženského rodu“ – lúka, hora, dolina..., pri hydronyme ide o elidovanie apelatíva rieka, voda.... Ak ide o toponymický objekt „mužského rodu“ – vrch, les, salaš..., hydronymum má elidované apelatívum potok, jarok... Hydronymá zachovávajúce formu neutier (typ *Kozlovo*, *Lelekovo*, *Mazorníkovo*...) vznikli z rovnomenných TN – táto podoba sa vyskytuje v nárečovej podobe toponým – pôvodne *Kozlovô*, *Lelekovô*, *Mazorníkovô*, v niektorých oblastiach aj *Kozlovo*, *Lelekovo*, *Mazorníkovo*... Apelatívny člen TN by v tomto prípade zodpovedal apelatívu neutier (napr. pole). Takáto forma vyjadrenia posesívneho TN sa však v nárečí môže používať aj pri objektoch mužského alebo ženského rodu (vrch, les, úboč, roľa, lúka) bez uvedeného apelatívneho člena v mužskom alebo ženskom rode. Do tejto skupiny môžeme zaradiť hydronymá: *Anderlová*, *Andrášová*, *Bartková*, *Bartová*, *Batov*, *Belková*, *Belynsova* (z r. 1868) – aj *Belinsová* (z r. 1977), *Benko*, *Beňová*, *Bračová*, *Brozmanová*, *Brôtovo*, *Bulíková*, *Capienkova*, *Cegléd*, *Cenovo*, *Čutková*, *Danková*, *Demian*, *Krajčovo*, *Oravcová*, *Fajtlová*, *Gajdošová*, *Gášparová*, *Gandelová*, *Gracikovka*, *Hanzeľová*, *Harajchová*, *Hladušová*, *Hrivková*, *Hruškovo*, *Hudecová*, *Janková*, *Jašková*,

*Javorčíková, Ježová, Kopčová, Kozlovo, Kraklová, Králiková, Kramľová, Kubová, Kuklovo, Kulichov, Kušnierová, Laskomer, Lavková, Lelekovo, Ludvíková, Lungárová, Marková, Martinová, Matanová, Matejová, Mazorníkovo, Miartlová, Mičincová, Michalová, Mikšová, Mišárová, Moglová, Moravčíková, Morová, Muchová, Nádejov, Nehovo, Nemčoková, Obermajerová, Ondříková, Oravcová, Pančíková, Pavľusová, Pejkovo, Petříkovo, Piksová, Petrová, Ľauková, Racvalová, Radošovo, Rosová, Rozová, Slziaková, Spišiakovo, Stásová, Strmeňovská, Šánske, Šariancová, Širáňová, Štefániková, Štefanková, Ungrovo, Vakešová, Valachová, Valachovo, Vavrišová, Včelienová, Volchovo, Zubáková, Župkov...*⁹⁾. Patria sem však aj hydronymá motivované univverbizovaným terénnym názvom (ten je prevažne zakončený na formanty *-(ov)ka, -ka, -uľa*): *Brzáčka* (< TN *Brzáčka* < *TN *Brzáčova* < *TN *Brzáčova* (hora)¹⁰⁾, *Endreska, Féretka, Frnajska, Gajdoška, Jandľovka, Jerganka, Klimentka, Krištofka, Kuríčiarka, Laboška, Málička, Marcička, Marčiačka, Pachlovka, Slosiarka, Kropáčka, Šimúnička, Varguľa, Vojtkuľa, Vranička, Vajdička, Sitárka*. Hydronymá *Dolná Gajdoška, Horná Gajdoška, Dolná Koštialka, Horná Koštialka, Horná Lichnerová, Dolná Kušnierová*, boli motivované terénnymi názvami *Gajdoška, Koštialka, Lichnerová, Kušnierová*. Adjektíva *dolný/horný* plnia diferenčnú funkciu – presne rozlíšiť horný (vyššie položený) vodný tok od iného toku v rámci jedného toponymického objektu (doliny, žľabu...).

c) Hydronymá s elidovaným apelatívnym členom¹¹⁾. *Ďurečkin* (< TN *Ďurečkin laz*), *Fabová* (< TN *Fabová hoľa*), *Hubačov* (< TN *Hubačov štál*), *Hudákov* (< TN *Hudákov vrch*), *Ivankovo* (< TN *Ivankovo sedlo*), *Kulichová* (< TN *Kulichová dolina*), *Kumštová* (< TN *Kumštová dolina*), *Líšková* (< TN *Líšková dolina*), *Matiašov* (< TN *Matiašov štál*), *Mojžišová* (< TN *Mojžišov vrch*), *Molčanov* (< TN *Molčanov grúň*), *Molčanová* (< TN *Molčanov grúň*), *Putikov* (< TN *Putikov vrch*), *Švarcová* (< TN *Švarcová dolina*). Tieto hydronymá väčšinou zachovávajú rodovú príslušnosť k motivujúcemu terénnemu názvu. Výnimku tvorí hydronymum *Mojžišová* a dvojica hydroným *Molčanov/ Molčanová*, ktoré boli motivované tým istým terénnym názvom. Rodová diferenciacia má v tomto prípade rozlišovaciu funkciu.

⁸⁾ Tu máme na mysli nielen terénne názvy, ale napr. aj ojkonymá.

⁹⁾ Časť týchto názvov pochádza z kandidátskej dizertačnej práce O. Nemčokovej, *Hydronymia povodia horného Hrona, Banská Bystrica 1988* (rukopis). Autorka nie vždy doložila aj príslušné motivujúce toponymum, len odkázala na motiváciu osobným menom. U hydroným, pri ktorých sme zistili motivačný terénny názov, tento názov uvádzame v zátvorke.

¹⁰⁾ Roku 1876 bolo toto hydronymum zapísané vo forme *Brzáčova*.

¹¹⁾ Ide o elidovanie apelatívneho člena inej onymickej sústavy. Ak by ho hydronymum obsahovalo, patrilo by (podľa tohto triedenia) do skupiny I. a. Ak by sme nezistili motivujúci terénny názov, hydronymum by sme zaradili do skupiny I. b.

II. Hydronymá s odlišnou formou oproti motivujúcemu terénnemu názvu¹²⁾:

Botkovský potok (< TN Botkovo), *Ivanov potok* (< Ivanova dolina), *Bursový potok* (< TN Bursová), *Čachovský potok* (< TN Čachovo), *Čiefov potok* (< TN Čiefov vrch), *Debnárov potok* (< TN Debnárová hora), *Hlaváčov potok* (< TN Hlaváčova dolina), *Klocov potok* (< pravdepodobne TN Klocovo), *Kocianov potok* (< pravdepodobne Kocianovo), *Kolárov potok* (< TN Kolárov vrch), *Ladislavov* (< TN Ladislavov dvor), *Luchtový potok* (< TN Luchtovo sedlo), *Derelov potok* (< TN Derelov mlyn), *Ábelov potok* (< TN Ábelov mlyn), *Mackov potok* (< TN Mackova dolina), *Budislavská voda* (< TN Budislava), *Megov potok* (< TN Megova dolina), *Melicherov potok* (< TN Melicherova dolina), *Mikulášsky potok* (< TN Mikulášsky vrch), *Pavlová jarok* (< TN Pavlová /dolina/), *Piačkov potok* (< TN Piačkova dolina), *Tomov potok* (< Tomov štál), *Rumplovský potok* (< TN Rumplovská), *Šiagiho potok* (< TN Šiagiho vrch), *Štrbov potok* (< TN Štrbov štálik), *Vajskovský potok* (< TN Vajsková), *Vyhnatovský potok* (< TN Vyhnatová). V historických dokladoch sme zaznamenali formy hydroným, ktorých antroponymická časť bola zapísaná podľa pôvodného terénneho názvu bez ohľadu na to, že po nej nasledovala apelatívna časť v odlišnom rode: (1884) *Baizova potok* (pôvodný TN bol pravdepodobne Bajzova (roľa, lúka...), (1860) *Burszova Bach* (< TN Bursova), (1884) *Cenov Bach* (< TN Cenovo), (1884) *Gelfusova patak* (< TN Gelfúsova dolina). Prípadne historické podoby dokladajú (pôvodnú) motiváciu posesívnym terénnym názvom a dnešný názov potoka je odlišný: (1876) *Glergov jarok* – dnes *Kľak*, (1848) *Hrčkov jarok* – dnes *Blieň*¹³⁾.

III. Hydronymá utvorené sufixálnou deriváciou z posesívnych terénnych názvov:

Berianka (< TN Berian dolina), *Krajčová*¹⁴⁾ (< TN Krajčovo¹⁵⁾, *Kulichov*¹⁶⁾ (< TN Kulichová dolina), *Karašová* (< TN Karašovo), *Kolesárka* (< TN Kolesárová), *Macákov* (< TN Macáková), *Mackov* (< TN Mackova dolina), *Pivarčovský* (< TN Pivarčovské), *Rácov* (< TN Rácovo), *Racvalovo* (< TN Racvalová), *Cibunov* (< TN Cibunovo), *Šifrovo*

¹²⁾ Tieto hydronymá sa vyznačujú najmä apelatívnou časťou voda, potok, rieka, rybník, barina..., ktorá ich radí do sústavy hydroným.

¹³⁾ Podobne ako historické názvy, tak aj hydronymá motivované týmito terénnymi názvami, dochovávajú pôvodnú motiváciu. Takéto hydronymá zaznamenal aj Š. Krištof počas terénneho výskumu r. 1975 (Š. Krištof, Toponymia Tekova, Nitra, 1975. (súbor 20 máp, rukopis). Š. Krištof zaznamenal potoky Rudlov potok a Z Boháč doliny potok – dnes Vicianov potok.

¹⁴⁾ Topoformant -ová bol „vynútený“ nadradeným apelatívom voda.

¹⁵⁾ Topoformant -ovo (prípadne -ovô) pri terénnych názvoch posesívneho typu je typický pre stredoslovenskú nárečovú oblasť. Takéto formy môžu označovať objekty stredného rodu (napr. pole), prípadne onymické objekty vo všeobecnosti – ale bez udania apelatívnej zložky v mužskom alebo ženskom rode.

¹⁶⁾ Topoformant -ov bol „vynútený“ nadradeným apelatívom potok.

(< TN Šifrova (dolina), *Šimaníkov* (< TN Šimaníkovo), *Zubákový* (< TN Zubáková), *Židlová* (< TN Židľovo).

IV. Hydronymá motivované ojkonymami patronymického charakteru:

Tento druh hydroným je výnimočný chápaním motivácie, pretože primárna motivácia antroponymom v ojkonyme sa oslabilá natoľko, že ojkonymum sa pociťuje ako nemotivované (resp. nemotivované antroponymom, ale iným motivantom) a hydronymum je motivované ojkonymom – teda vyjadruje fakt, že preteká územím danej obce. Pri tejto skupine treba zdôrazniť význam skúmania historických dokladov o osídľovaní skúmaného územia a jeho majetkových vzťahoch, pretože pri neznalosti historických faktov nemúsime správne analyzovať motiváciu ojkonyma a následne hydronyma. *Sásovský potok* pretekajúci cez Sásovú (dnes mestská časť Banskej Bystrice) je motivovaný príslušnosťou k osade Sásová, ktorá však nebola motivovaná etnonymom *Sas/Sasi* (napriek tomu, že v týchto oblastiach bola výrazná nemecká kolonizácia), ale osada Sásová bola motivovaná menom majiteľa osady – Mikulášom, nazývaným Sas, synom prvého bansko-bystrického richtára Ondreja¹⁷⁾. Naopak – etnonymom *Sas/Sasi* bola motivovaná osada Sása (neďaleko Zvolena), ktorou bol motivovaný *Sásky potok*.

Hydronymá tejto skupiny môžeme rozdeliť na dve skupiny:

a) Hydronymá motivované samotami: *Belanov* (< samota Belanovci), *Cvangov* (< samota Cvangovci), *Čičíkov* (< samota Čičíkovci), *Gazdíkov* (< samota Gazdíkovci), *Holubov* (< samota Holubovci)¹⁸⁾, *Jančokov* (< samota Jančokovci), *Korimov* (< samota Korimovci), *Lavrov* (< samota Lavrovci), *Oslanov* (< samota Oslanovci). Tieto hydronymá pochádzajú z ozalitovej vodohospodárskej mapy a z jednej oblasti povodia Hrona (prítoky potoka Kľak), preto je ich tvorenie pravidelné. Ide pravdepodobne o umelé názvy, ktoré boli vytvorené pre potreby vodohospodárov. Reálny stav (spontánnu, prirodzenú slovtvorbu hydroným) dokazuje terénny výskum Š. Krištofa¹⁹⁾, ktorý z tejto oblasti získal názvy *Šmídelov potok* (< samota Šmídelovci), *Oboneje jarok* (bez dokladu na motivujúcu samotu) a *Demitrový potok* (bez dokladu na motivujúcu samotu²⁰⁾). Hovorová podoba *Kubišeje potok* (oficiálne *Lúčanský potok*), ktorú tiež zaznamenal Š. Krištof, zachytáva podobu posesívneho názvu samoty vyjadrenú rodinným menom (Kubišovci). Takúto istú

¹⁷⁾ V. Rábik, Nemecké osídlenie na území Zvolenskej župy v stredoveku, *Historický časopis* 49, 2001, s. 37 – 62, s. 53.

¹⁸⁾ Predchádzajúci názov tohto potoka – *Zechišov potok* dokladá Š. Krištof, o. c. v pozn. 13.

¹⁹⁾ Š. Krištof, o. c. v pozn. 13.

²⁰⁾ Tým, že sa nedochoval názov samoty (*Demitrovci < z osobného mena *Demeter* (v nárečí aj *Demiter*, *Mitro*...), je pôvodný tvar nejasný a nezapadá do slovtvornej onymickej štruktúry hydroným danej oblasti – porovnaj *Šmídelov potok*, *Zechišov potok*, prípadne formy *Oboneje jarok*, *Kubišeje potok* oproti forme *Demitrový potok*. Toto hydronymum by malo mať správnu podobu *Demitrov potok*, prípadne *Demitreje potok*.

formu má motivant hydronyma (samota) v oblasti Pliešoviec – *Macovie jarok* (Macovci)²¹⁾. V oblasti potoka Slatina sme zaznamenali ešte dve podoby hydroným, ktoré sa slovtvorbou odlišujú od vyššie spomínaných hydroným v oblasti Kľaku. Ide o hydronymá *Kocan* (< samota Kocaň), *Mrvenica* (< samota Mrvenicovci).

b) Hydronymá motivované ojkonymami (osadnými názvami – ďalej ON):

Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj bývalé samoty a samostatné osady, ktoré pôvodne tvorili extravilán spádových obcí, neskôr sa administratívnym zásahom stali súčasťou spádovej obce a tvoria jej časť: *Fajtov potok* (< Fajtov – časť obce Čierny Balog), *Komov potok* (< Komov – časť Čierneho Balogu), *Jergovský potok* (< Jergov – časť Čierneho Balogu), *Filipovský potok* (< Filipovo – časť obce Beňuš), *Gašparovský potok* (< Gašparovo – časť obce Beňuš), *Pôbišovský* (< Pôbišovo – časť obce Beňuš), *Gondovo* (< ON Gondovo), *Jabrikovský potok* (< Jabriková – zaniknutá osada, dnes TN Tajova), *Janov* (< ON Janova Lehota), *Lukovský potok* (< ON Lukové), *Ondrejovský potok* (< ON Ondrejovce), *Radvanský potok* (< ON Radvaň – dnes časť Banskej Bystrice), *Rudlová* (< ON Rudlová – dnes časť Banskej Bystrice), *Sásovský potok* (< ON Sásová – dnes časť Banskej Bystrice), *Vlkanovský potok* (< ON Vlkanová), *Župkovský potok* (< ON Župkov), *Šalková* (< ON Šalková), *Kováčová* (ON Kováčová), *Michalová* (< ON Michalová), *Michalovský potok* (< ON Michalová).

Pri hydronymách motivovaných ojkonymami dochádza často k onymickej homonymii²²⁾. Ide o mikroštruktúrny vzťah, ktorý podľa A. V. Superanskej²³⁾ vzniká krížením rozličných onymických polí (onymických sústav), podľa V. Blanára (1996, s. 140)²⁴⁾ je jednou z príčin výskytu rovnozvučných mien, ktoré označujú denotáty z rozličných onymických sústav tohože národného jazyka: *Nitra* – 1. rieka, 2. mesto.

Onymická homonymia je z komunikačného hľadiska nežiaduca, pretože onymická platnosť vlastného mena (jeho príslušnosť ku konkrétnej onymickej sústave) je silno naviadaná na komunikačný kontext. Napätie pri homonymných podobách medzi hydronymom a motivujúcim ojkonymom sa preto v komunikácii spontánne rieši tak, že nová podoba hydronyma je utvorená odlišným toponomom alebo je hydronymum vyjadrené adjektívom obsahujúcim v sebe motivujúce ojkonymum a apelatívum *potok*: *Kováčová* (potok) / *Kováčová* (osada) > *Kováčovský potok* / *Kováčová*; *Šalková* (potok) / *Šalková* (osada) > *Šalkovský potok* / *Šalková*...

²¹⁾ V tomto prípade pravdepodobne nejde o samotu, ale o terénny názov vyjadrený rodinným menom.

²²⁾ J. Krško, Mikroštruktúrne vzťahy v onymii. In: Slovenská reč, 67, 2002, č. 3, s. 142 – 152, najmä s. 149 – 150.

²³⁾ A., V. Superanskaja, Obščaja teorija imeni sobstvennogo. Moskva 1973, 364 s.

²⁴⁾ V. Blanár, Teória vlastného mena. Bratislava 1996. 250 s.

Na konci príkladov z tejto skupiny hydroným sú uvedené dva potoky z katastra obce Michalová – *Michalová* (< ON Michalová), *Michalovský potok* (< ON Michalo-vá). Obidva potoky boli motivované osadným názvom Michalová. Aj v tomto prípade dochádza ku vzniku onymickej homonymie, tá je však potlačená ďalším mikroštruktúrnym vzťahom – onymickou polysémiou²⁵⁾ (Krško, o. c. v pozn. 19, s. 147-149). Pri rovnakom hydronyme by sa nemohli rozlíšiť dva odlišné onymické objekty.

V. Hydronymá, ktorých motivácia nie je jednoznačná:

Túto skupinu tvoria hydronymá, ktoré mohli byť motivované terénnymi názvami pôvodne motivovanými antroponymami, ale rovnako tak mohli byť motivované apelatívom: *Cigárovo* (TN Cigárovo/apel. cigara), *Rakytov potok* (TN Rakytovo/apel. rakyta), *Haviarov potok* (TN Haviarovo/apel. haviar), *Kráľova voda* (TN Kráľovo/privlastňovacie adjektívum *kráľovo*²⁶⁾), *Medveďovo* (< ON Medveďovo – časť Čierneho Balogu/apel. medveď), *Vydrovo* (< ON Vydrovo – časť Čierneho Balogu/apel. vydra), podobne aj hydronymá *Mäsiarovo*, *Majerov*, *Straková*, *Strakovo*, *Svrčková*, *Zubová*...

VI. Hydronymá (zdanlivo) priamo motivované antroponymom

V súbore vyše 1400 onymických bodov z povodia Hrona sme zaznamenali 5 pomenovaní tečúcich vôd, ktoré boli (zdanlivo) priamo motivované antroponymom. Presný dôvod motivácie sa nedá určiť, väčšinou sa o ňom môžeme len domnievať. Názvy *Petrov*, *Margitin* a *Jánošík* sú súčasné pomenovania, ktoré jednotlivým potokom dali vodohospodári²⁷⁾. Hydronymum *Jánošík* mohlo byť motivované oblasťou, cez ktorú vodný tok preteká – potok pramení severozápadne od Kráľovej skaly – miesta, kde sa podľa legiend v minulosti pohyboval Juraj Jánošík a názov môže vyjadrovať slobodu, nespútanosť jeho toku. Okrem týchto hydroným sme zaznamenali aj názvy *Jarmila* (názov zistil Š. Krištof v r. 1975) a historický názov *Magdin jarok*²⁸⁾. Hydronymá sú preto len zdanlivo motivované antroponymom, pretože opäť ide o motiváciu terénnym názvom. V tomto prípade môže ísť o terénne názvy tzv. vetného typu, ktoré vznikli podľa nejakej historickej udalosti – uhynul tam kôň (*Kde kobola zdochla*), alebo sa stalo nešťastie (*Kde Tošala zabilo*, *Kde Rózka zamrzla*, *Kde Ciglana zabilo*, *Kde haviarov zarútilo*), prípadne sa tam stala iná udalosť (*Kde sa čertovi vrece roztrhlo*, *Kde hajdúcha s'ali*, *Kde krava na*

²⁵⁾ J. Krško, o. c. v pozn. 20, s. 147 – 149.

²⁶⁾ V minulosti patrili pramene kráľovi, preto nachádzame v historických listinách, metáciách zápisy prameňov vo forme *fons Regis* – napr. 1356 *fons Regis* „Kráľov prameň“ medzi Podkonicami a Priechodom.

²⁷⁾ Prvé dva názvy sme zaznamenali v ozalitových mapách a hydronymum *Jánošík* pochádza z vodohospodárskeho plánu z r. 2000.

²⁸⁾ Názov pochádza z oblasti Pukanca a bol uverejnený v Časopise Museálnej slovenskej spoločnosti (roč. III., 1900, s. 89).

kameň stúpila)²⁹⁾. Vetné typy terénnych názvov sú z komunikačného hľadiska nevýhodné, pretože ťažko vstupujú do paradigmy. Pre svoju dĺžku stoja na rozhraní proprií a opisného vymedzenia územia. Niekedy dochádza k ich postupnému skracovaniu – napr. *Kde Rózka zamrzla* by sa mohlo transformovať na podobu **Rózkin les* a pod. K podobnému skráteniu dochádza aj pri hydronymách pretekajúcich územím pomenovaným terénnym názvom vetného typu. Pri hydronyme *Magdin jarok* sa v zátvorke uvádza poznámka „kde Magda, Uhlištianka, s drevom zamrzla“. Ide o skrátenú formu terénneho názvu vetného typu *Kde Magda, Uhlištianka, s drevom zamrzla*.

VII. Hydronymá vodných plôch, vodopádov a prameňov

Poslednú skupiny hydroným tvoria pomenovania malých onymických bodov (v porovnaní s vodnými tokmi). Vodné nádrže postavené v blízkosti osád sú najčastejšie motivované názvom osady: *Jásová* (vodná nádrž) < ON *Jásová*, *Krpáčovo* (vodná nádrž) < ON *Krpáčovo*. Pramene môžu byť motivované menom majiteľa pozemku alebo môžu byť pomenované menom významnej osobnosti, ktorá v minulosti pôsobila v danej oblasti: *Bad'ovka* (prameň), *Brutov jarok* (prameň), *Linhartovka* (prameň), *Čunderlíkov prameň*, *Dráztová* (prameň), *Hericov prameň*, *Jegorovov prameň*³⁰⁾, *Prameň Boženy Nemcovej*³¹⁾, *Prameň kráľa Mateja*³²⁾, *Prameň Sama Chalupku*³³⁾. Vodopády sú, podobne ako pramene, často motivované antroponymami. Ide najmä o mená ich objaviteľov, významných turistických sprievodcov, alebo významné osobnosti kultúry, tamojších rodákov a pod. V povodí Hrona sme nezaznamenali takéto názvy. Na ilustráciu uvádzame názvy niektorých vodopádov z povodia Hornádu³⁴⁾ a Hnilca³⁵⁾: *Karolinyho vodopád*, *Kaskády Gustáva Nedobrého*, *Pawlasov vodopád*, *Vodopád Antona Straku*, *Nálepkové vodopády*

²⁹⁾ Príklady sú z oblasti Pukanca – uverejnené v Časopise Museálnej slovenskej spoločnosti (roč. III., 1900, s. 90 – 91).

³⁰⁾ Prameň nesie meno ruského partizánskeho veliteľa, ktorý bojoval v oblasti Banskej Bystrice.

³¹⁾ Božena Nemcová – významná česká spisovateľka bola známa aj tým, že mala veľmi dobré vzťahy s vtedajšími osobnosťami slovenskej kultúry a navštívila mnohé slovenské miesta. S obľubou navštevovala vaňové kúpele v horehronskej obci Bacúch, v blízkosti ktorých tento prameň vyviera.

³²⁾ Prameň nesie meno uhorského kráľa Mateja I. (1440 – 1490), ktorý je často zobrazovaný v ľudovej slovesnosti ako prototyp obľúbeného panovníka.

³³⁾ Samo Chalupka (1812 – 1883) – slovenský romantický básnik, narodený v Hornej Lehote neďaleko Banskej Bystrice. *Prameň Sama Chalupku* sa nachádza neďaleko jeho rodnej obce.

³⁴⁾ Povodie horného Hornádu spracovala v rámci diplomovej práce Z. Jurčišinová, Hydronymia horného povodia Hornádu, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica 2006 (rukopis).

³⁵⁾ Povodie Hnilca spracovala v rámci diplomovej práce D. Mihalusová, Hydronymia povodia Hnilca, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica 2006 (rukopis).

(tie sa ďalej členia podľa polohy jednotlivých vodopádov na *Vyšný Nálepkov vodopád*, *Stredný Nálepkov vodopád*, *Spodný Nálepkov vodopád*).

Z uvedených poznámok vyplýva, že antroponymá patria k významným motívan-tom v oblasti toponymie. Pri terénnych názvoch sú však antroponymá primárnym motívan-tom, pretože priamo motivujú terénny útvar a pri hydronymách (s výnimkou vodných nádrží, prameňov a vodopádov) sú antroponymá sekundárnym motívan-tom sprostredkovaným cez terénny názov alebo ojkonymum. Analýza antroponymie obsiahnutej v toponymách významnou mierou pomôže zistiť presnú motiváciu terénneho názvu alebo hydronyma.

Summary

Anthroponyms as Naming Motives of Feature Names and Hydronyms

The article is focused on the meaning of anthroponyms motivating feature names and hydronyms. Their motivating role differs in respect to the kind of the named object: feature names are motivated primarily by the anthroponyms (anthroponyms directly express the possessive relationship), whereas hydronyms (except names of water basins, springs and waterfalls) are motivated by anthroponyms secondarily, by the medium of a superior toponym.